

ZORICA VITEZ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

SVADBENI OBIČAJI IZMEĐU GLOBALNOG I LOKALNOG

Na primjeru suvremenih hrvatskih svadbenih običaja u članku se raspravlja o odnosu starijih lokalnih svadbenih tradicija i šire rasprostranjenih, novijih i heterogenih suvremenih svadbenih sadržaja od kojih se poneki mogu smatrati globalnima. Propituje se misao o važnosti istraživanja međuodnosa globalnog i lokalnog kao procesa koji oblikuju suvremenu kulturu.

Ključne riječi: svadba, suvremenost, globalno, lokalno

Shvaćajući globalizaciju kao neminovne procese koji, uz ostalo, obilježavaju i suvremenu kulturu, nije teško prepoznati etnološku relevantnost istraživanja složenih međuodnosa globalnog i lokalnog u našoj kulturi.¹ Imajući načelno u vidu vrlo različita shvaćanja globalizacije i njezinih pojedinih aspekata (gospodarskih, društvenih, političkih, kulturnih i drugih) te različita tumačenja globalnosti i lokalnosti i njihovih međuodnosa, u rasponu sasvim suprotstavljenih stavova o sadašnjem trenutku i budućnosti svijeta, nacionalnih država i kultura u kontekstu globalizacije (Appadurai 1996; Bauman 2000; Bausinger 2001), pokušava se na primjeru male nacionalne kulture, regionalno i lokalno različite, točnije na isječku te kulture koji nazivamo suvremenim svadbenim običajima, potaknuti promišljanje u potrazi za njihovim zajedničkim i posebnim, starijim i novijim, lokalnim i "nadlokalnim" – regionalnim, nacionalnim i nadnacionalnim, odnosno transnacionalnim, pa i "globalnim" značajkama i sadržajima.

Brojne dvojbe koje globalizacija izaziva, u prvome redu oko čovječanstvu važnijih problema (Stiglitz 2004), u našem se primjeru vrte oko nekoliko osnovnih pitanja: ugrožava li globalizacija lokalne kulture ili ih afirmira i potiče, kakva je sudbina lokalnog u doticaju s globalnim i

---

¹ Ovaj članak te naredna dva, Aleksandre Muraj i Jadranke Grbić, nastali su u okviru projekta "Etnografska baština i suvremenost: između tradicije i globalizacije" pri Institutu za etnologiju i folkloristiku.

kako je s time u pogledu našeg malog isječka – suvremenih hrvatskih svadbenih običaja?

Čini se da su suvremeni hrvatski svadbeni običaji dobro gradivo za promišljanje spomenutih pitanja i da upravo mame na takvo propitivanje. Upuštajući se u njihovu analizu, valja podsjetiti na neka poznata polazišta: kultura, pa i svadbeni običaji podliježu stalnoj promjeni pa ne postoje njihovi lokalni oblici koji nisu rezultat prethodnih i predmet daljih mijena; promjene nastaju u doticaju različitih lokalnih, regionalnih, nacionalnih i šire rasprostranjenih kultura, pa i, uvjetno rečeno, globalno proširenih kulturnih sadržaja. Pritom se ne misli da bi neki svadbeni običaj, ili njegov dio, morao biti doista globalno rasprostranjen, nego je riječ o tendenciji širenja određenih modela ponašanja pri sklapanju braka kroz i preko granica nacionalnih država i kultura, širenja koje posreduju i potpomažu mediji masovnih komunikacija, posebice elektronski, te određeni gospodarski interesi, ali i velika pokretljivost stanovništva koja obilježava naše doba i pogoduje globalizacijskim tijekovima. Istodobno se uz velika ugledanja na novo, strano i šire poznato javlja i sklonost održavanju svadbenih tradicija lokalne provenijencije kao neke vrste zaštitnih znakova zavičajne pripadnosi. Dodatno, intrigantno pitanje glasi: jesu li te lokalne osobitosti sidrišta i uporišta u obrani od zastrašujućeg globalizacijskog vala (ako smo skloni katastrofičnim viđenjima i protuglobalizacijskim stavovima) ili su samo zadovoljavajuća količina posebnosti koju dragovoljno prinosimo budućoj svjetskoj zajednici nadajući se njezinoj otvorenosti, toleranciji i uvažavanju svih kulturnih i svakih drugih različitosti njezinih pripadnika.

Svadba "na gruntu"

Nedavno je (potkraj 2003.) u seoskoj idili Hrvatskoga zagorja održana jedna svadba "na gruntu" kojoj je prethodilo vjenčanje u nedalekoj seoskoj kapelici. Malo je nedostajalo da i vjenčanje bude na obiteljskom vikend-imanju, jer i to je danas moguće, među ostalim i zbog fleksibilnosti crkve i države, kao što su moguća i događaju se vjenčanja na neočekivanim mjestima: na brodu, na dubrovačkim zidinama, u crkvi na nenaseljenom kornatskom otoku, uz slapove Plitvičkih jezera, u Modroj špilji na otoku Biševu. Ovoga su ljeta (2004.) jedni mladenci, kumovi i službenici Matičnog ureda u Modru špilju došli roneći. Neki mladenci vole svoj fatalni DA izreći nakon skoka padobranom. Sve spomenute mogućnosti bilježe hrvatski tisak i televizija u vječnoj potrazi za senzacijama.

Svadbeni prizori na spomenutoj svadbi s "grunta", kojoj sam nazočila, neodoljivo su podsjećali na prizore iz američkih filmova: mladenka u bjelini sa svadbenim buketom, mladenkine pratilje u istobojućim haljinama, mladenac u bijelom smokingu, bacanje konfeta i riže na mladence, prvi valcer mladenaca, tiskani svadbeni jelovnik, hrana što su je priredili i poslužili profesionalci (*catering* visoke kvalitete), torta na pet katova s

figuricama mladenaca na vrhu koju će mladenci zajednički zasjeći na osobit način, šampanjac i zdravice, cvjetni aranžmani i baloni posvuda, pa i na parkiranim automobilima. Od uzbuđene mladenke nije bilo teško doznati da na sebi ima nešto novo, nešto staro, nešto tuđe i nešto plavo (a to je bila podvezica) te da je jedva uspjela postići da mladenac prije vjenčanja ne vidi njezinu raskošnu vjenčanicu.²

No, prethodnom "filmu" s "grunta" treba dodati i manje "svjetske" prizore darivanja na toj istoj svadbi: pakete i koverta s novcem uzvanici su u određenom trenutku svadbe, koji je najavio vođa glazbenika, izravno uručivali mladencima. Svima je to bilo sasvim u redu jer se prizor može vidjeti na mnogim suvremenim svadbama u Hrvatskoj, na selu i u gradu, a darivanje je opće mjesto svadbenih zbivanja. Javno darivanje novca i predmeta na samoj svadbi nešto je naglašenije na svadbama Hrvata iz Bosne i Hercegovine, posebice onih koji su teškim radom u zapadnoj Europi stekli imanje, a sada su u Hrvatskoj poznati po osobitom smislu za poduzetništvo i trgovinu te po rodbinskoj solidarnosti.

Heterogenost suvremenih svadbenih običaja

U naše se dane na mnogim vjenčanjima i njihovim proslavama mogu vidjeti prizori očigledno različitog podrijetla. Dio njih lako je ugrubo razvrstati u dvije skupine: u jednoj su prizori vezani uz lokalne oblike negdašnje seljačke svadbe, a u drugoj prizori novijeg, urbanog podrijetla, naplavljeni raznim utjecajima, posredovani medijima ili usvojeni u izravnim dodirima u intenzivnim migracijama stanovništva.

Među prvima, nazovimo ih tradicijsko/lokalnim, spominjem neke koji se nerijetko mogu vidjeti na suvremenim svadbama: zaustavljanje mladenčevih svatova pred vratima mladenkina doma s lokalno različitim pregovaranjima predvodnika pridošlica i ukućana oko uvjeta za ulazak u kuću, ispitivanje mladenčevih sposobnosti za ženidbu (primjerice, obrezivanjem trsa u vinorodnom kraju), izvođenje lažne mladenke, simbolični otkup mladenke i/ili njezine cipele, mladenkino bacanje bombona okupljenima pred crkvom, ples za kuharice, presvlačenje mladenke poslije pola noći, darivanje hrane pri ispraćaju uzvanika i drugo (Vitez 2003a:165-167, 183, 194-195, 198-200, 246-256; 2003b:40-41).

Među drugo spomenute, u novije doba usvojene svadbene sadržaje, spada prvi ples mladenaca (uz bečki valcer), svadbena torta i njezino ceremonijalno rezanje, darivanje svatova i gostiju simboličnim ukrasnim

---

² Riječ je o "pravilima" za opremanje i ponašanje mladenke koji, čini se, potječu iz doba viktorijske Engleske, a poznati su u sjevernoj Americi i svuda gdje se proširio angloamerički utjecaj. Plavo je, navodno, simbol kraljevske, "plave" krvi, a staro je često bilo zastupljeno dijademom ili drugim komadom obiteljskog nakita. S tim u vezi zanimljivo je i upućivanje na posebno oslovljavanje mladenaca na dan vjenčanja, njihovo privremeno "gospodstvo", što nas podsjeća na našu "gospodu svatove", "gospe mladenčice", "gospoda mladenca" i slično (Pedersen 2004:69; usp. Vitez 2003a:41-42).

uzdarjima i tiskanim zahvalnicama s fotografijom mladenaca, šaljivo skidanje mladenkine podvezice i podvezica sama, bacanje i hvatanje mladenkina buketa i podvezice, ples mladog para koji je uhvatio buket i podvezicu. U ovu skupinu spadaju i tiskane pozivnice, kićenje automobila i unajmljivanje bijelih limuzina s vozačima, snimanje svadbe i montiranje videozapisa prema ustaljenim scenarijima (Vitez 2003a:179-201, 222-225). Ovo posljednje je vrlo korisno za buduća istraživanja, jer takve videosnimke mogu poslužiti kao etnografski dokumenti.

I druge sadržaje suvremenih svadbi također dugujemo ugledanju i medijskom posredovanju, ali je zanimljivo da imaju i tradicijsko/lokalne pandane: primjerice, posipanje mladenaca plodonosnim zrnjem, međusobno hranjenje mladenaca slatkim jelom, buka svatovske povorke i njezina formacija kad se kreće pješice, uporaba zastave (državne ili upravo svatovske, lokalno različite) i drugo (Vitez 2003a:56, 63, 41 i fotografije 1, 3, 4, 6, 7, 24, 25, 27, 45, 56 i 77).

Komercijalizacija vjenčanja

I neka suvremena pre-svadbena zbivanja slijede strane uzore. Momačka i djevojačka večer polako se izjednačuju u važnosti, ali i u težnji za "posljednjim" predbračnim provodom i ludom zabavom s prizorima viđenim i na filmu: uz hranu i piće, glazbu i šale na objema je stranama dobro došao i striptiz.³ Slično je i s poslijesvadbenim, odnosno bračnim putovanjima, koja teže egzotičnim destinacijama i dio su ponude turističkih agencija. Komercijalizacija vjenčanja buja u porastu usluga za taj jedinstveni događaj također prema uvezenim uzorima: u obliku savjetovališta za organizaciju vjenčanja i sajmova svadbene opreme i rekvizita, specijaliziranih publikacija, revija vjenčanica i muških svadbenih odijela, iznajmljivanja modne svadbene odjeće, fotografskog i filmskog snimanja, izrade svadbenih rekvizita (svadbenih kitica, konfeta i uzdarja, jastučića za prstenje i samog prstenja, cvjetnih buketa i aranžmana), iznajmljivanja limuzina s vozačima i odgovarajućih prostora za proslavu, pa i za samo vjenčanje. Domaće tržište polako hvata korak sa stranim imitirajući tuđa iskustva. Po opremu za poželjno vjenčanje više nije neophodno potegnuti do Austrije ili Italije jer je ponuda u Hrvatskoj vrlo bogata i raznovrsna, i za posudbu i za izradu po mjeri tijela i novčanika. Uz odgovarajuću naknadu sve svoje svatove možete autobusom odvesti na odabrano mjesto, primjerice na opatijsku rivijeru, gdje će vam organizatori osigurati baš sve: vjenčanje u svečano ukrašenom prostoru, fotografiranje u prelijepom parku, proslavu u otmjenom restoranu uz odabranu glazbu, svadbeni apartman za mladenke i hotelski smještaj ostatku svatova te prijevoz pri povratku u svakodnevicu. U današnjem svijetu za novce se sve može unajmiti ili kupiti, pa tako i poželjno vjenčanje, otmjenost i uspomene.

---

³ I u nas i mladići nalaze dodatnu zaradu, a valjda se i osobno zabavljaju izvodeći striptiz u lokalima za zabavu, ali i na djevojačkim večerima.

Otmjenost i drugo na domaći način

U nas se svadba može proslaviti i u prostorima najpoznatijih muzeja: siromašni kulturni djelatnici odavno su se dosjetili ugostiteljskim uslugama upotpuniti oskudne državne dotacije. Izbor muzejskog prostora može ostvariti težnju za otmjenim ambijentom kad je ugostiteljski dio muzeja povezan s odgovarajućim prostorom za svečana okupljanja, skupove, otvaranja izložbi, predstavljanja knjiga i druge kulturne svrhe. Potraga za lijepim okruženjem u prigodi vjenčanja najčešće vodi prema otmjenim hotelima na jadranskoj obali, ali i u unutrašnjosti gdje su osobito popularni negdašnji feudalni dvorci pretvoreni u ugostiteljske objekte.

Na raskošnim svadbama na najotmjelijim mjestima, gdje sve teži slijediti svjetske uzore, od arhitekture do kakvoće usluga, mogu se vidjeti i prizori koji odudaraju od predodžbi o "bjelosvjetskom" ponašanju primjerenom izbranom ambijentu. Primjerice, u poznatom zagrebačkom muzeju osjetljiviji će teže podnijeti lascivni prizor skidanja mladenkine podvezice: mladenca svezanih ruku zaronjenog pod mladenkinu suknju i zatim njegov trijumfalni izron s podvezicom u zubima. Slično je i s prizorom darivanja: svadbeni gosti s paketima i kovertama s novcem čekaju u poduljem redu na darivanje mladenaca, a među darovateljima su i ugledne osobe iz našeg kulturnog života. Kako o ukusima ne vrijedi raspravljati, mnogima će vjerojatno sve to biti sasvim u redu ili će podnijeti nelagodu udovoljavajući obiteljskim ili prijateljskim razlozima koji su ih doveli na određenu svadbu.

Vjenčanje u crkvi u današnjem trenutku nije samo, ili uvijek, čin vjere nego je često izraz težnje za svečanim obredom, osobitošću crkvenog ambijenta, pa i stvar prestiža. Uzroci su djelomice u dugačkom razdoblju naše prošlosti u kojemu je sve vjersko potiskivano, a vjernici su iz straha od posljedica nastojali svoja vjerska uvjerenja i dužnosti obaviti bez mnogo buke, u potaji, ili su od njih ponekad ili sasvim odustajali. U tim je okolnostima i vjerski odgoj bio marginaliziran i nepotpun, što je mnoge naraštaje udaljilo od vjere, uskratilo im vjerski odgoj i stjecanje preduvjeta za crkveno vjenčanje (prethodnih obreda krštenja, prve pričesti i krizme). Sve se to u nas stubokom promijenilo od vremena erozije ideologije komunizma i njezine konačne propasti, posebice od nastajanja samostalne hrvatske države i priznanja legalnosti crkvenog vjenčanja. Činovi građanskog i crkvenog vjenčanja pred zakonom su izjednačeni, crkveno je vjenčanje postalo dostatnim, a građansko vjenčanje može i izostati nakon što je desetljećima bilo jedini zakonski čin sklapanja braka. Želja za crkvenim vjenčanjem neke sili na dugotrajne pripreme: stjecanje vjerske poduke i sakramenata krštenja i krizme u zrelijoj dobi, pohađanje vjereničkog tečaja, a ponekad i manje teškoće u pronalaženju slobodnog termina za vjenčanje u odabranoj crkvi.

Izostanak vjerskog, pa i drugog odgoja, rezultira nemilim prizorima u crkvi: pred oltarom, na klupama, pa i na nadbiskupskoj stolici (!) mogu se vidjeti strastveni prizori mladenaca, spontani ili izvođeni radi fotogra-

firanja i filmskog ovjekovječivanja njihova vjenčanja. Predstavnici crkve negoduju, pa na licu mjesta pokušavaju spriječiti takvo ponašanje, o tome pišu u vjerskom tisku, što prenosi i dnevni tisak. Crkva ima svoj stav i oko posipanja mladenaca rižom, koje tretira kao prosipanje hrane nedolično polugladnom čovječanstvu, pa nastoji sugerirati zamjenu plodonosnog zrnja cvjetnim laticama. Teško je ocijeniti koliko u tome uspijeva sudeći prema prizorima pometanja pred crkvenim i općinskim pragovima poslije subotnjeg radnog vremena.

"Dobri, stari običaji" kao simboli identiteta

Postoji i druga vrsta "ne očekivanih" svadbenih prizora koji, čini se, nailaze na opće odobravanje, a to su prizori koji se oslanjaju na "dobre, stare običaje", odnosno njihove starije lokalne oblike, izražavajući vezu s prošloću i lokalnom tradicijom te prenoseći poruke o identitetu. Iz velikog broja takvih primjera izdvajam nekoliko regionalno reprezentativnih: u Slavoniji ispraćaj kuma uz pjesmu svatova i svirku tamburaša te lokalne oblike darivanja (*prikazivanja dara*); u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pjevanje lokalnih varijanti pjesme uz odlazak mladenaca na spavanje (*Stara majka hižu zmečel mlada sneha spi*) i pjesme uz darivanje (*Tece, vujci pristupljitel mladeniče vi darujte*); u južnoj Dalmaciji izvođenje svadbenih zdravica među kojima se ističe konavoska, koja je u suvremenoj svadbi toga kraja intenzivno zaživjela svoj novi život. Govornici tih zdravica nastavljajući su predajnog lanca, tekstove i način izvedbe uče od prethodnika, ali se oslanjaju i na starije zapise. Njihovi nastupi na svadbama stvar su prestiža i pokazatelji lokalnog i nacionalnog identiteta glavnih sudionika svadbe. Poželjni su i dobrodošli na mnogim svadbama, a vrlo su cijenjeni i na raskošnim svadbama u elitnim hotelima dubrovačke rivijere, koje u svemu drugome teže najreprezentativnijim suvremenim uzorima i ne razlikuju se od raskošnih svadbi u drugim krajevima Hrvatske, pa i izvan nje (Vitez 2003a:227-243).

Opisani i drugi sadržaji preuzeti iz starijeg lokalnog ili regionalnog repertoara uklapaju se u svadbenu cjelinu, koja većim dijelom slijedi šire rasprostranjene svadbene modele koji nadilaze lokalne, regionalne, pa i nacionalne granice. Tako se izražavaju složeni identiteti suvremenog čovjeka koji je istodobno pripadnik lokalne zajednice i građanin svijeta, usidren u svome vremenu i oslonjen na prošlost. Potrebu za uporištem u naslijeđu u trenutku sklapanja braka potvrđuju i iskustva istraživača svadbenih običaja s akterima svadbi koji traže savjete i podatke o starijim svadbenim običajima u određenom kraju ili mjestu radi priprema svadbi koje će, uz mnogo suvremenog, uključiti i poneki stari lokalni običaj.

Lokalno i globalno, glocalizacija

Mogu li se prethodno izneseni podaci o našim suvremenim svadbenim običajima, kojima je heterogenost posljedica stalne mijene kulture i potrebe suvremenog čovjeka za iskazivanjem svojih složenih identiteta, tumačiti kao prepletanje globalnog i lokalnog? Možemo li govoriti o utjecaju globalnog kao poticaju za uporabu lokalnog? Čini se da možemo, odnosno da bismo se mogli suglasiti s Bausingerovim mišljenjem da globalni svijet još uvijek dotiče samo mali dio čovječanstva te da pri tome dodiru čak jača svijest o lokalnom, regionalnom, pa i nacionalnom (2001:125-126 i dalje). S druge se strane teško oteti dojmu o stalnom uzmicanju lokalnog i njegovu preživljavanju u simboličnim pojedinostima.

No, na to se može gledati i drukčije, ovisno o tome kako se shvaća lokalnost. Prethodno smo "ugrubo" razdvojili lokalne oblike negdašnje seljačke svadbe od novijih sadržaja neseljačkog podrijetla, pretežno posredovane suvremenim medijima i migracijama. Pojednostavljenost takvog razvrstavanja trebala je poslužiti lakšem prepoznavanju dviju karakterističnih skupina, iako je očigledno da je riječ o mnogo složenijim pojavama. U uvjetima intenzivnih međudržavnih migracija danas se istražuje i translokalnost (Čapo Žmegač 2003), a "lokalne kulture" je sve teže omeđiti u prostoru i vremenu, odnosno istraživačima je teško odrediti granice kulture koju istražuju (Hannerz 1992:218). Granice kultura su fluidne, a njihovi sadržaji podložni stalnoj mijeni u interakciji s drugim lokalnim kulturama i s kulturama šireg rasprostiranja (regionalnim, nacionalnim i transnacionalnim). Etnološka istraživanja odnosa lokalnog i globalnog nisu zbog toga manje relevantna, ali su složenija i zahtjevnija.

Za istraživanje odnosa lokalnog i globalnog u svadbenim običajima zanimljive su i pojave tzv. glocalizacije,⁴ odnosno "lokalizacije globalnog" (Kalapoš 2002:93-94) ili "globalizacije u dijalektu" – kako je naziva Appadurai – iznoseći tezu da ljudi stvaralački preoblikuju ono što im se nudi putem globalnih, masovno posredovanih slika (1996:10 i dalje). Primijenjeno na našu svadbenu tematiku mogli bismo kazati da su medijski posredovane slike svadbenih običaja na svom putu oko svijeta dotaknule i nas. Ti dodiri nisu od jučer nego traju desetljećima, a ostvaruju se utjecajima filma, literature i elektronskih medija. U novije se vrijeme u tom pogledu ističe uloga interneta s brojnim stranicama posvećenim različitim aspektima svadbe, od njezine povijesti, etničkih i vjerskih specifičnosti do ponude brojnih usluga i savjeta te prodaje svadbenih rekvizita. Najveći dio tog gradiva, starijeg (primjerice filmskog) i novijeg (internetskog) snažno je obilježen angloameričkim uzorima koje prenosi i širi globalno. Čak se i takva literatura distribuira transkontinentalno; primjerice, priručnik *Guide to Planing a Wedding* (Pedersen 2004), dostupan i u

⁴ Termin se pripisuje Rolandu Robertsonu, a prema Baumanovu tumačenju iskazuje neodvojivost globalizacije i lokalizacije, odnosno umanjuje jednostrano shvaćanje globalizacije (2000:70).

našim knjižarama, ističe svoje rasprostiranje na relaciji London – New York – München – Melbourne – Delhi! Pitanje je, dakle, kako se globalno distribuirane slike odražavaju i preoblikuju u našim lokalnim prilikama.

Primjer svadbene torte

Moguće je, primjerice, usmjeriti pozornost na široko, možda i globalno poznatu svadbenu tortu i njezine uloge i osebujne značajke u našim lokalnim sredinama. Na funkcionalnoj je razini ona svagdje hrana posebne vrste, slastica koja se konzumira u određenom trenutku svadbene gozbe kao dio svadbenog rituala.⁵ No, njezina simbolična značenja lokalno su osebujna, povezana s vrlo različitim predodžbama i obrednim postupcima. Možda se može govoriti i o općoj simbolici torte kao o želji za "slatkim" početkom bračnoga života, ali se njezine "lokalizacije" u nas čine etnološki zanimljivijima. Misao o simbolici slatkog početka nalazimo i u našoj starijoj etnološkoj literaturi, ali tamo još nema torte kao vrste i oblika svadbene slastice izvanruralnoga podrijetla. Uz gotovo neizostavnu simboličnu ulogu različitih vrsta kruha, pa i slatkih, pri dočeku mladenke te ritualnih postupaka s njime, na mnogo je mjesta zabilježeno da svekrva dočekuje mladenku nudeći je kolačima, medom, šećerom, medenom rakijom (primjerice, u Slavoniji: Ilić 1846:66, u Konavlima: Balarin 1898:298; usp. Vitez 2003a:63).

Prihvaćanje torte u nas se može tumačiti ugledanjem na građanske običaje, a na temelju rijetkih zapisa i fotografija iz naše etnografske literature može se nagađati i o vremenu njezina prihvaćanja na selu, različita u pojedinim sredinama (primjerice, torte na pripadajućim zdjelama s jednom nogom na svadbenom stolu zagrebačke obitelji i torte u rukama sudionica seoskih svadbi koje su ih vjerojatno same ispekle (vidi fotografije br. 21, 34, 48 i 74 u Vitez 2003a).

Ovo posljednje jedna je od lokalnih značajki torte u njezinoj seoskoj recepciji: torta je prilog u naturi koji se razmjenjuje među obiteljski, kumovski i drukčije povezanim seoskim ženama, ujedno i dokaz njihovih kulinarskih sposobnosti i umijeća oblikovanja ukrasnih pojedinosti u okvirima poželjnih tema i estetskih dosega.⁶ U vezi s tortom nezaobilazna je i simbolika bijele boje kao znaka mladosti i nevinosti, prisutna i u izboru mladenkine vjenčanice i mladenčeva odijela ili njegovih dijelova, te u izboru cvijeća i drugih svadbenih ukrasa. Torte bijele boje pripremaju

⁵ Torta se obično poslužuje po završetku glavnog jela i prije početka svadbene zabave s plesom.

⁶ Likovi mladenaca plastično su oblikovani ili simbolično predstavljeni likovima goluba i golubice, najčešći su ukrasi u oblicima srca, cvijeta, prstena i drugih simbola, a oblikuju se i složeniji prizori vezani uz mladence, njihovu profesiju ili hobi, nacionalnu ili vjersku pripadnost i drugo; primjerice, torta s ribo/lovačkim prizorima namijenjena ženiku-lovcu, odnosno ribiču – posljednja šaljivo komentirana kao "labuđe jezero" – torta u obliku violine za mladenku-violinisticu ili torta s hrvatskim grbom i simbolima ženikove vojne postrojbe iz Domovinskoga rata.

domaćice i profesionalni slastičari, a često su oblikovane od više torti različita promjera, stepeničasto posloženih jedna na drugu u tri ili pet katova, s ukrasima i svijećama koje mogu biti na samoj torti ili uz nju.

Ako je svadbena torta "globalno" poznata, njezino ukrašavanje i ritualno ponašanje prigodom njezina rezanja i posluživanja lokalno se razlikuje. Primjerice, u Dalmaciji su ukrasi na torti najčešće oblikovani od *krokanta* – tradicionalne tvrde slastice od prethodno rastopljenog šećera s dodatkom badema ili oraha.⁷ Od *krokanta* se oblikuju izabrani oblici simboličnog značenja: zvonik splitske Crkve sv. Duje, brod, par dupina u skoku i slično. Prigodom rezanja i posluživanja torte na svadbi mladenci najprije moraju zajednički, nožem razbiti *krokanat* i podijeliti ga svatovima i gostima. U drugim je krajevima Hrvatske rezanje torte osobiti ritual s erotskim aluzijama i asociranjem na defloraciju. Često taj ritual vodi voditelj glazbenika improvizirajući prema lokalno poznatom modelu ponašanja u tom trenutku svadbe: dvosmislenim riječima poziva mladence da se zajednički prihvate "slatkog posla", čvrsto uhvate nož, pravilno ga postave i zabodu u "nju" – i tome slično. Sudionicima svadbe poznata je simbolika noža u kontekstu rezanja torte, a šale o njegovim dimenzijama i druge lascivne pojedinosti i aluzije zabavljaju većinu nazočnih.

Neki slični sadržaji poznati su i u starijim lokalnim varijantama drugih običaja vezanih uz sklapanje braka i njegovu konzumaciju, a oslanjaju se na erotske šale i aluzije o defloraciji: primjerice, *sječenje govედine*, *trančeranje purana* i drugo u Hrvatskom zagorju (Kozina 1970; Bošković-Stulli 1972; Rajković (Vitez) 1985), postupci koji u dinarskim i panoskim krajevima prate lijeganje mladenaca u prvoj bračnoj noći i drugo. Komadiće svadbene torte mladenci stavljaju jedno drugome u usta, što se može povezati sa sličnim ritualnim međusobnim hranjenjem mladenaca u starijim lokalnim tradicijama (Vitez 2003a:63); u suvremenosti se primjećuje odmak od ozbiljnosti ritualnog pa se rezanje torte pretvara u lascivnu šalu i obijesne prizore razmazivanja torte po licima i rukama mladenaca (vidi fotografije 65 i 66 u Vitez 2003a).

Kao osobita lokalna varijanta torte i njezine uloge u svadbi može poslužiti primjer iz Rajića u okolici Novske, gdje je "torta" učinjena od posija, tikve i drugih neukusnih i neočekivanih sastojaka. Izvana slična pravoj torti, služila je za zbijanje šala i iznuđivanje novčanog dara od neopreznih svatova (Škrbić 2000/2001:187).

---

⁷ Poznato je da se bademima i orasima pripisuju afrodizijačka svojstva, pa vjerojatno nije slučajna njihova uloga u svadbenim slasticama. Bademi obloženi šećerom su popularna slastica, koja se i industrijski proizvodi u nas i drugdje u svijetu. U suvremenoj su svadbi takvi bomboni od badema, a mogu ih zamijeniti i drugi bomboni, simbolično uzdarje: nekoliko bombona umotano u dekorativnu tkaninu s vrpcom, eventualno i pisanom porukom (imenima mladenaca i drugim). U angloameričkom krugu zovu ih i "jordanskim bademima", a običaj njihova darivanja poznat je, navodno, i mnogo šire. Poželjno je da ih u dekorativnoj ambalaži bude pet, što simbolizira pet želja za uspješan bračni život: zdravlje, blagostanje, sreću, dug život i plodnost (Pedersen 2004:142).

Među tortama domaće izrade vrijedi spomenuti i tortu ukrašenu popularnom lutkom *Barbikom* odjevenom u bijelu vjenčanicu, koja pripada globalno proširenim proizvodima, svojevrsnim simbolima globalizacije vezanima uz velike industrije, svjetsko tržište, agresivnu reklamu, potragu za jeftinom radnom snagom i time uzrokovanu distribuciju proizvodnje i prodaje na mnogim stranama svijeta. *Barbika* u bijeloj vjenčanici na svadbenoj torti domaće izrade kupljena je u nas; putem globalnog tržišta ona promiče lik "globalne mladenke" na lokalnoj, našoj svadbi.

*

Spomenuti i drugi primjeri govore o lokalizaciji široko, pa i globalno proširenih svadbenih običaja tek naslućujući etnološku relevantnost istraživanja interakcija globalnog i lokalnog u našoj suvremenoj kulturi. Izgledno je da se na primjeru suvremenih hrvatskih svadbenih običaja može potvrditi pretpostavka o dvostrukim učincima globalizacijskih procesa, odnosno o interakciji lokalnog i globalnog kao istodobno poticajnoj i potirućoj prema lokalnoj kulturi; poticanje, pa i intenzivni novi život lokalnog događa se u svadbenim pojedinostima, a cjelina svadbe odvija se prema šire prihvaćenim modelima koji uključuju i neke gotovo globalno rasprostranjene sadržaje. Za buduća etnološka istraživanja čini se osobito izazovnom mogućnost novog definiranja lokalnosti, ne kao okamine i prežitka koji se može i mora strogo odrediti u vremenu i prostoru nego kao živog tkiva koje na lokalno osebujan način povezuje vrijeme i prostor. Možda bi pritom trebalo rehabilitirati i ulogu pojedinca kao kreatora osobne varijante, odnosno konkretne izvedbe nekog od postojećih svadbenih modela.

NAVEDENA LITERATURA

- Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalisation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Balarin, Nike. 1898. "Konavli. Ženidba (na Grudi)". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 3:276-302.
- Bauman, Zygmund. 2000. *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bausinger, Hermann. 2001. "Heimat und Globalisierung". *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, NS Band LV, GS 104/2:121-135.
- Bošković-Stulli, Maja. 1972. "Kuhinjski humor u kajkavskim svadbenim govorima". *Narodna umjetnost* 9:55-65.
- Čapo Žmegač, Jasna. 2003. "Dva lokaliteta, dvije države, dva doma: Transmigracija hrvatskih ekonomskih migranata u Münchenu". *Narodna umjetnost* 40/2:117-131.

- Hannerz, Ulf. 1992. *Cultural complexity. Studies in the social organization of meaning*. New York: Columbia University Press.
- Ilić Oriovčanin, Luka. 1846. *Narodni slavonski običaji*. Zagreb.
- Kalapoš, Sanja. 2002. *Rock po istrijanski. O popularnoj kulturi, regiji i identitetu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Kotarski, Josip. 1917. "Lobor. Narodni život i običaji". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 21/2:211.
- Kozina, Antun. 1970. "Svadbeni običaji u Hrvatskom zagorju". *Hrvatsko zagorje* 2/1-3:37-53.
- Pedersen, Stephanie. 2004. *Guide to Planing a Wedding*. London - New York - Munich - Melbourne - Delhi: Dorling Kindersley Limited.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1973. "Narodni običaji okolice Donje Stubice". *Narodna umjetnost* 10:153-216 (dijelovi članka preuzeti u Vitez 2003a, str. 73-103).
- Rajković (Vitez), Zorica. 1985. "Sječenje govodine. O jednom delikatnom svadbenom običaju". *Narodna umjetnost* 22:251-260 (pretisnuto u Vitez 2003a, str. 105-111).
- Stiglitz, Joseph E. 2004. *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*. Zagreb: Algoritam.
- Škrbić, Nevena. 2000/2001. "Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka u selima u okolici Novske". *Studia ethnologica croatica* 12/13:145-213.
- Vitez, Zorica. 2003a. *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
- Vitez, Zorica. 2003b. "Svadba Mirte i Vida Baloga: 'onak po starinski'". *Etnološka tribina. Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 26/33:35-53.

WEDDING CUSTOMS BETWEEN THE GLOBAL AND THE LOCAL

SUMMARY

The sense of the importance of research into the interaction of the global and the local, as a process that shapes contemporary culture, is examined in this article on the example of contemporary Croatian wedding customs. Analysis of current weddings in Croatia shows the existence of two types of wedding customs: one type is connected with earlier local wedding tradition of rural origins, while the second type is newer, more widely disseminated, and has been adopted from customs existing outside the local community, usually of urban origin, and often imported by way of the mass media and/or by migration. It would seem that the first type of customs meet the need to express local identity, while the second rely on a feeling of belonging to the contemporary world and broader human communities, including the global community. The example of contemporary Croatian wedding customs confirms the assumption regarding the twofold effects of globalisation processes and/or the interaction of the local and the global as being, simultaneously, both stimulating to and suppressive of local cultures: stimulation and the intensive new life of the local occur in wedding specifics, while the wedding overall takes place according to widely accepted models that also include certain almost globally disseminated content.

Keywords: wedding, contemporary nature, global, local